

Reserapport till ICOM Sverige

ICOM:s generalkonferens i Rio de Janeiro 10–17 augusti 2013

Åsa Stenström, Västerbottens museum

Vill börja denna reserapport med att rikta ett stort tack till ICOM Sverige för resebidraget!

Till Rio via Frankfurt

Jag och två kollegor från Västerbottens museum, Lars Holstein och Veronica Karlsson, åkte till ICOM:s generalkonferens. Redan den 8:e augusti åkte vi från Umeå till Stockholm, övernattade på Arlanda och åkte därefter vidare mot Frankfurt. Flyget som skulle ta oss till Rio avgick inte förrän sent på kvällen så vi tillbringade dagen i Frankfurt med att göra några studiebesök på några av Frankfurts museer. Vi började på Kinder Museum där en utställning kring samlande pågick. Utställningen var interaktiv och barnen fick själva prova på samlingsprocessens olika steg. Därefter besökte vi Goethe Haus. Museet var beläget i rekonstruktionen av den byggnad som författaren Goethe bodde i under sin verksamma tid. Originalbyggnaden förstördes under andra världskriget, men föremålen förvarades i skyddsrum, så de fanns nu att beskåda. Det var en traditionell utställning med lånekompendier med texter på olika språk som guidade besökaren genom byggnadens olika rum.

Vi åt lunch i det enda hus som överlevde andra världskriget, en traditionell tysk krog, alldeles intill Frankfurts "Historisches Museum" som vi besökte efter lunchen. Museet står inför en omfattande ombyggnation och utbyggnad och utställningarna var inte riktigt "up-to-date". Intressant var dock ett konstprojekt där man samlade en levnadsberättelse per år – och skulle göra så i 100 år – och ställde ut dem i ett särskilt rum i museet. Som ett öppet arkiv. Vid Västerbottens museum arbetar vi mycket med insamling av minnen i dialog med besökarna och vi blev genast intresserade. Ännu bättre var det att det kom fram personal när vi började bläddra i materialet och bad oss använda bomullsvantar då vi hanterade arkivalierna. Vi tänkte att de, liksom vi, har en bemannad utställning där man kan föra dialog! Men damen i fråga var vakt och inte alls intresserad av dialog. Så efter tillrättavisningen kring vantarna satte hon sig på en stol i ett hörn och iakttog oss. Lite snopet! Där har de en del att lära kring hur man använder sin personal på bästa sätt!

Efter en kopp kaffe åkte vi vidare till flygplatsen för avfärd mot Rio de Janeiro.

Rio de Janeiro

Efter en lång flygresan anlände vi till Rio tidigt på morgonen den 10 augusti. Vi möttes av en taxichaufför som hade sitt skyddshelgon St Nikolaus hängande i backspegeln (en tomtefigur) och åkte vid 5-tiden genom ett Rio som ännu inte riktigt hade vaknat. Det var ganska folktomt – och gigantiskt. Vi åkte och åkte och olika bostadsområden avlöste varandra – fattiga favelor och rikare områden – parker och torg... Vi skymtade även Rios signum: Kristusstatyn högst upp på ett av Rios högre berg (Corcovado), innan vi passerade en lång tunnel och så småningom kom till den förort till Rio som

blev vår bas för den närmaste tiden: Barra di Tijuca. Hotellet hade vi fått tips om från Eva Fägerborg, en annan ICOM-medlem som deltog i generalkonferensen, och det var mycket trevligt och låg alldeles intill en kilometerlång strand. Många ICOM-medlemmar från Sverige och andra delar av världen bodde på samma hotell. Väl framme på hotellet bjöds vi på frukost och fruktavdelningen imponerade! Insåg genast att mogen mango hade vi aldrig ätit förut!

Fler och fler svenskar anslöt, men också några sydafrikanska kollegor som vi mött i samband med ICOM COMCOL:s konferens i Kapstaden 2012. Flera av oss valde att strosa utmed stranden och njuta av värmen en stund under dagen. Det visade sig vara den enda riktigt varma dagen under vistelsen. Resten av tiden var det mycket blåsigt och kyligt.

Utflykt och registrering

Den 11 augusti åkte några av oss med två taxibilar till Rios historiska centrum för att utforska staden lite. Personal på hotellet och taxichaufförerna varnade oss flera gånger för att det var hög kriminalitet och uppmanade oss att alltid ha handväskorna inom synhåll. Vi strosade runt och såg på kyrkor, en fantastisk pyramidformad katedral, operahus och museer. Eftersom det var söndag (och fars dag i Brasilien) så var de flesta kaféer stängda, så det blev en lätt lunch på en restaurang vid ett torg. För första gången såg man tydligt skillnaden mellan att vara fattig eller rik i Rio. Flera personer i mycket slitna kläder satt på torget utanför restaurangen och vi såg en anställd gå ut med lite mat till en höggravid kvinna i sällskapet. De sociala skillnaderna är ett stort problem i Rio och vi fick berättat för oss att många fattiga människor från nordöstra Brasilien vandrar till Rio för att ”söka lyckan”. Dock finns det inte arbete och försörjning för alla vilket har lett till dessa skillnader.

Under eftermiddagen åkte jag, Lars och Veronica till konferensanläggningen ”Cidade das Artes”, för att registrera oss. Det var en stor och annorlunda byggnad som stod för sig själv inom ett stort inhägnat område omgivet av stora vägar och bortanför dem shoppingcenter, hotell och bostadsområden. En rulltrappa tog oss upp till våningen där registreringen skulle ske, vilket gick fort och vi blev mycket väl bemötta.

Under kvällen var vi några som besökte Barra Shopping Center, tydligen ett av Sydamerikas största shoppingcenter. Anledningen till detta var främst att en av Veronicas väskor aldrig kom fram med flyget och hon behövde helt enkelt ombyteskläder till konferensen. Kan nämna att väskan kom fram efter ca tre dagar.

Invigningsdagen

Den 12 augusti invigdes så generalkonferensen ordentligt (efter en rejäl försening) med många talare som tackade varandra och alla volontärer – samt brasiliansk nationalsång. Som etnolog kunde man inte låta bli att fascineras av brasilianarnas inlevelse i nationalsången – de sjöng högt och intensivt.

Tolkar fanns, då många av talarna främst talade portugisiska. Dock hade vi inte fått information om att man kunde låna utrustning för att höra tolkningen, så en kollega från Bohusläns museum, Christine Fredriksen, samlade in våra ICOM-kort och bytte dem mot utrustningen i en särskild del av anläggningen. Därefter kunde vi följa med bättre i talen. Så en eloge till Christine! Salen som invigningsceremonin hölls i var stor,

tydliga skulle 2 000 personer kunna rymmas i den och jag tror att det var drygt 1 800 som deltog i konferensen, så det blev nästan fullsatt.

ICOM:s ordförande Hans-Martin Hinz höll ett invigningstal där han berättade att det nu ingår 31 kommittéer inom ICOM och att vi skapar framtidens museer tillsammans genom att dela med oss av våra skilda erfarenheter. Det övergripande temat för konferensen var ”*Museums (Memory + Creativity) = Social Change*”.

Rios kulturchef talade också och berättade bland annat att museerna i Rio har stor betydelse för staden och dess invånare. Två museer utvecklas just nu: ”Museum of Tomorrow” och ”Museum of Sound”. En detalj som var extra intressant i hans tal var att han ansåg att det skulle vara en ”...demokratisk tillgång till kulturen – så att fler människor kan dela sina erfarenheter med varandra”. Detta blev också ett återkommande tema under konferensen. Han fortsatte med att berätta att i och med att Brasilien är ett så stort land, ”som en egen kontinent”, och att brasilianerna själva inte vet hur det ser ut i norr om man bor i söder och vice versa, så planerar man att berätta om Brasilien för brasilianerna själva (och alla som besöker Brasilien) i samband med fotbolls-VM 2014.

ICOM:s första keynote speaker var Ulpiano Bezerra de Menezes, professor i ”ancient history” och lärare i socialhistoria vid universitetet i Sao Paulo. Han har över 50 år inom museisektorn. Han höll ett intressant anförande där framför allt diskussionen kring förhållandet mellan objekt och människa lockade. Att det är viktigt att det finns interaktion mellan objekten och människorna för att objekten inte ska tappa sin betydelse. Han uttryckte det som att det många museer gör är att de ”...fryser föremålets betydelse” och att man måste utveckla interaktion för att undvika denna ”frysning”. Detta är frågor vi arbetar aktivt med vid Västerbottens museum och kommer att utveckla, så det gav intressanta tankar att ta med in i vårt arbete. Bezerra de Menezes betonade också vikten av att känslor ska få plats på museer – att man minns via att trigga olika känslor – något han tyckte att museerna skulle arbeta mer med. Han avslutade med att uppmana museer att ställa frågor – inte besvara dem – samt att lära besökarna att ställa frågor.

Efter invigningen blev det god lunch som serverades från ett stort antal långbord. Trots långa köer gick det relativt fort.

COMCOL:s program

På eftermiddagen började så de olika kommittéernas program. Jag deltog, förutom i öppningsceremonin och vid de olika sessionerna med ICOM:s keynote speakers, i ICOM COMCOL:s mycket välordnade och intressanta program. Det övergripande temat för COMCOL:s program var ”*The reinterpretation and re(usages) of (older) collections and their value for contemporary society*” och kommitténs ordförande Léontine Meijer-van Mensch, från Nederländerna, inledde och höll i eftermiddagens session på temat ”*Collections Between Different Ideologies*” där exempel från Tyskland och Sydafrika lyftes. Bland annat presenterade Markus Walz från Tyskland en teoretiskt vidareutvecklad version av det australiensiska samlingsadministrativa systemet Significance 2.0, som vi vid Västerbottens museum också tittat närmare på i ett tidigare projekt.

Gudrun Fritsch, också från Tyskland, beskrev Käthe Kollwitz museum i Berlin, och hur Kollwitz påverkades av sin samtid som var präglad av två världskrig, där sonen dog i det ena.

I COMCOL Newsletter nr 23 finns redovisningar av alla föredrag som hölls under COMCOL:s sessioner, så jag går inte in i detalj på det som presenterades. COMCOL Newsletter går att ladda ned från <http://network.icom.museum/comcol>.

På kvällen fortsatte så ICOM:s program med ett "opening party" där lite mat, mingel och en mycket fin dansföreställning stod på agendan, innan bussar tog oss tillbaka till hotellen.

13 augusti

Den 13 augusti fortsatte så COMCOL:s program i samarbete med ICMAH, ICME, ICR och ICOM Korea. Temat för dagen var: *"Focus on Collecting: Contemporary Collecting for Reinterpreting (Older) Collections"*.

ICOM Korea höll i dagens aktiviteter och höll ett välkomsttal innan föreläsarna på den första sessionen tog över, på temat *"New Futures for Old Collections – Community Involvement"*.

Föreläsare från Schweiz, Danmark och Brasilien deltog liksom jag själv. Alla vi berättade om olika sätt att involvera människor i dialog kring samlingar, samt vikten av att skapa ny kontext kring befintliga samlingar.

Själv berättade jag om det arbete Västerbottens museum bedriver med bemannad utställning och dialoginsamling av minnen, berättelser, föremål och foton – som ger oväntade berättelser och nya historier att ställa ut och arkivera. Lyckades få spontana applåder då jag förespråkade fri entré till alla museer – för först då kan alla bli inkluderade på riktigt. Bjöd också in till framtida samarbete kring vidareutvecklingen av dialogen också digitalt i samband med vidareutvecklingen av databasen SOFIE, som pågår vid Västerbottens museum. Det gav stort gensvar och ledde till kontakter, som vi arbetar vidare med, både nationellt och internationellt.

Efter kaffepaus fortsatte så session två för dagen, på temat: *"New Considerations – Identity Building"*. Föreläsare från Qatar, Ryssland och Nederländerna berättade sina erfarenheter. Mest givande under denna session var föredraget av Irina Leifer från Nederländerna, som rekommenderas att läsa i COMCOL Newsletter nr 23, där frågor kring identitet och deltagande samtidsinsamling till museerna diskuterades.

Efter lunchen fortsatte tredje sessionen för dagen som ICOM Korea stod för, under rubriken: *"Case Study – Museum of Contemporary History (MUCH), Seoul, Korea"*. Där presenterade olika medarbetare från det koreanska museet för samtidshistoria, som öppnade 26 december 2012, olika infallsvinklar på sitt arbete i museet. Deras pedagogiska arbete var intressant och framför allt högteknologiskt. På bilderna såg man skolbarn med varsin läsplatta interagera i utställningarna. De började bygga upp sin samling 2010 genom inköp (30 000 föremål) och donationer (10 000 föremål) och började alltså med en idé – inte en befintlig samling.

Ett av rummen handlar om framtidsvisioner. Man undersöker och tolkar historien, föremålen och dess betydelser.

Det hela skapade stort intresse inom ICOM COMCOL och beslut är taget att 2015 års COMCOL-konferens kommer att gå av stapeln i Sydkorea.

Efter ytterligare en kafferast blev det dags för den fjärde och sista sessionen för dagen, på temat: *"Old Collections – New Interpretations"*. Föreläsare från Sydafrika, Zambia och Belgien deltog. Där fanns det mest spännande föredraget på hela generalkonferensen: Victoria Chitungu Phiri från Zambia berättade under rubriken: *"From the Storeroom to the Living Room: The Case of the Mbusa Emblems in the Wake of HIV/AIDS in Zambia"*, om hur traditionella föremål som samlats in till museerna har fått ny användning i dag. Det är en sorts föremål som använts i undervisnings syfte och som mist sin roll i samhället, som har samlats i museerna. När olika länder började skicka utbildare till Zambia för att berätta om orsaker till HIV och AIDS och förespråka preventivmedel så ville inte folk lyssna. De tyckte inte om att andra kom och talade om hur man skulle göra och leva. Därför började man ta föremålen från samlingarna och använda dem med lokalt utbildade personer som med hjälp av föremålen lärde ut hur man kan skydda sig mot smitta m.m. Hos den äldre generationen fanns kunskapen om föremålens betydelse kvar och de används nu igen. Mycket intressant! Läs gärna Victoria Chitungu Phiris artikel!

Efter den fjärde sessionen tog ICOM:s keynote speaker Jorge Melguizo från Colombia över golvet och bjöd på en intensiv föreläsning i både bild och ord kring temat *"What Should Happen When You Get Out of a Museum? Museums, Cultures and Societies."* Han berättade bland annat att biblioteken har en viktig roll för deltagande strategier i landet. De har öppet 8–20 alla dagar utom jul och nyårsdag. Det förekommer mycket våld i landet och man försöker arbeta sig bort från det och ett sätt är att använda kulturen som verktyg och bjuda in till deltagande aktiviteter. Melguizo konstaterar att alltför många museer existerar bara för ett fåtal, långt ifrån alla känner sig delaktiga i museerna och känner sig för osäkra och rädda för att ens ta sig till museerna. Att då skapa projekt tillsammans med dessa grupper river murarna och osäkerheten. Och att våga visa sig utanför museerna och inte alltid prata historia, utan vara i samtiden är andra vägar att gå. Sammanfattningsvis måste museerna bli mötesplatser, antikvarierna ska inte bara kunna samlingarna utan också det som händer i omgivningen. När man lämnar museet ska man ha nya frågor och det ska hända saker. Utställningar och aktiviteter ska handla om saker som berör människor. Kultur är en rättighet. Melguiza konstaterar att neutralitet och objektivitet inte finns och anser att museerna måste våga vara politiska.

Dagen avslutades med fest. ICOM COMCOL:s medlemmar hade blivit inbjudna av ICR till deras födelsedagskalas – de fyllde 20 år (tror jag) och firade detta med fest på Museum of Republic och Edison Carneira Museum i en stor park/trädgård i centrala Rio.

14 augusti

Onsdagen började med två COMCOL-sessioner under rubrikerna *"Generating New Meaning for Collections"* och *"Sustainable re-interpretations of Collections"*.

Vi var tre svenska representanter som höll föredrag under COMCOL:s sessioner och förutom mig talade också Eva Hult från Sjöhistoriska museet och Lotta Fernståhl från Historiska museet kring mycket intressanta teman. Eva talade om *"Reinterpretation and re-usage of old tattoos"* utifrån arbetet med tatueringsutställningen vid

Sjöhistoriska museet och det som framkommit i samband med det arbetet, däribland genusaspekter.

Lotta talade om ”*Reviving the Collections: Collections in Museums Management Systems*”, där en hel del tankar sammanföll med arbetet som vi bedriver vid Västerbottens museum och tankar som vi önskar utveckla i framtida projekt. Bland annat diskuterade Lotta kring målet att få in många historier kring samma föremål. Mycket intressant och matnyttigt!

I övrigt föreläste representanter från Indien – en presentation av en samling och ett museum – samt Nederländerna, Tyskland och Mexico. Tre studenter från Nederländerna hade gjort en intressant analys kring deltagande och hur museerna påverkats av detta och börjat omtolka sina samlingar. De ansåg bland annat att varje museum borde ta fram en policy för just omtolkningar.

Annette Loeseke från Tyskland hade arbetat med besökarstudier i Storbritannien och gjort ”heat maps”, med andra ord identifierat varma zoner där många besökare befinner sig och kalla zoner dit ingen besökare går, och analyserat detta. Hon presenterade också många tips på hur man kan konstruera utställningar på ett bättre sätt, så läs gärna Annettes artikel i COMCOL Newsletter nr 23.

Det hela sammanfattades efter lunch via ”*First Reflections*” av Peter van Mensch.

Efter sammanfattningen hölls COMCOL:s årsmöte inklusive nyval till styrelsen. Jag hade blivit uppmanad att anmäla mig som valbar till COMCOL och till min glädje blev jag invald i styrelsen, som består av ledamöter från bl.a. Brasilien, Indien, Irland, Nederländerna, Tyskland, Sverige (även Eva Fägerborg ingår i styrelsen, sekreterare) samt Storbritannien. Ett hedersuppdrag, som jag hoppas mycket på!

Efter kaffepausen hölls ett kort första möte i den nya styrelsen för COMCOL, vilket gjorde att jag missade den dagens ICOM keynote speaker.

15 augusti

COMCOL:s program under generalkonferensen avslutades på torsdagen med ett mycket givande besök på Museu da Maré, tillsammans med MINOM och Imagine IC. Tanken var från början att bara dessa kommittéers medlemmar skulle besöka museet, men ett stort intresse för museet hade byggts upp och många besökte. Vi fick dock gott om tid med personalen på museet och intressanta frågeställningar togs upp. Museu da Maré är det första museet i en favela (slumområde) i Rio. De som arbetar med museet brinner för sin uppgift och håller på att bygga de första utställningarna. De boende i favelan har skänkt föremål och intressant var att ibland lånar de tillbaka sina föremål, då de själva eller någon de känner har behov av dem – något som skulle vara svårt i våra hårt reglerade samlingsrutiner i musei-Sverige i dag. De som arbetar i museet har låtit barn och ungdomar samla in tegelstenar och andra byggnadsdetaljer från favelan med skotthål, som visar på den våldsamma omgivning som omger de boende i favelan – och museet. Det är framför allt uppgörelser mellan knarkligor som resulterar i skottlossning. Vi bjöds på valfria rundturer i favelan – en i närområdet och en lite längre, uppför ett hundratal trappsteg. De som valde den i närområdet såg en vapenförsedd man på rundturen och man uppmanades att inte fotografera då det

kunde vara farligt då en ev. vapenförsedd knarklangare inte vill vara med på bild. Jag följde med på den längre rundturen och fick se delar av favelan som var i bättre skick där bättre förmedlade bodde och delar i sämre skick där lite fattigare bodde. Så det jag trodde: att alla i favelan var mycket fattiga, stämde inte. Dock är det inte de rikare i Rio som bor där. Vi fick också se lokaler för skolundervisning som bedrivs av de engagerade medarbetarna med syfte att få elever från favelan att söka sig till universiteten, vilket också skett. Spår av skottlossning fanns på många byggnader vi passerade och vi blev den sista gruppen för dagen på rundtur, då det utbröt skottlossning strax efter att vi återvänt till museiområdet.

Museu da Maré har stark lokal förankring och bygger på deltagande av lokalsamhället. Det påminner till vissa delar om arbetsformerna i District Six Museum i Kapstaden där COMCOL höll workshop under konferensen 2012. Det var ett mycket intressant studiebesök, som gav många tankar.

Vi bjöds också på god mat och mycket intressanta möten och nätverkande i ”mellanrummen”.

På kvällen fick deltagarna i ICOM:s generalkonferens möjlighet att besöka operahuset i Rio de Janeiro och se generalrepetitionen av Carmina Burana, som var en fantastisk föreställning. Utanför operahuset låg ett torg där det demonstrerades varje gång vi passerade under vistelsen i Rio. Denna kväll var det många poliser där också.

16 augusti – utflyktsdag

På fredagen anordnades utflykter för alla medlemmar. För min del blev det besök på Sugar Loaf – ”Sockertoppen” – ett högt berg i Rio med fantastisk utsikt över staden. Då man färdades med buss eller taxi i Rio var det svårt att få grepp om hur staden såg ut, från Sugar Loaf blev det tydligt. Man åkte linbana i två etapper för att nå den högsta punkten.

I utflykten ingick också att besöka Kristusstatyn ”Cristo Redentor” på berget Corcovado. Efter att ha åkt i en äldre tågbanan upp för det branta berget, genom regnskog, kom vi fram till en mängd trappor som tog oss upp till statyn. Statyn är 38 m hög och gjord av cement. En otrolig mängd människor flockades runt statyn för att fotografera sig vid den. Ett mycket intressant folkliv, som åter väckte etnologen i mig. Naturen på berget Corcovado var också intressant och vi såg bland annat små apor lite här och där i skogsområdet runtomkring.

Besöksmålen var mycket sevärd och intressanta, men stora förseningar och extremt långa bussturer gjorde att tre av oss: jag, Veronica Karlsson och Eva Hult, beslutade oss för att ta en taxi in till Rios centrum istället, för att äta en bit mat. Så vi klev av rundturen vid Corcovado. I Rios centrum hittade vi en liten restaurang på en sidogata och blev väl bemötta av ägaren som dukade upp en mycket god måltid. Vi var de enda ”turisterna” på restaurangen och fick uppleva lite annat än det vi varit med om de föregående dagarna. Vi avslutade med ett besök på ett fantastiskt konditori/kafé, som funnits på samma plats sedan slutet av 1800-talet. Stora spegelväggar, takmålningar och bordsservering gav det hela en härlig känsla.

17 augusti – avslutning och hemresa

På lördagen avslutades ICOM:s generalkonferens. Vi som reste från Västerbottens museum hann inte vara med på avslutningsceremonier och –festligheter, utan åkte hem denna dag, fyllda av upplevelser, erfarenheter, inspiration och nya kontakter – potentiella framtida samarbetsparter från olika delar av världen.

Att få möjlighet att delta på ICOM:s generalkonferens var fantastiskt och gav otroligt mycket: dels i min roll som avdelningschef och etnolog vid Västerbottens museum, dels i min roll som ordförande i nätverket Samtidsdokumentation Sverige (efterträdare till Samdok) samt också ur rent privat synvinkel då jag fick flera goda vänner från olika delar av världen. Att också bli invald i styrelsen för ICOM COMCOL var fantastiskt och kommer säkerligen att ge mycket för framtiden.

Så återigen, tack för resebidraget!